

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СВИНАРСТВА

Сосновська О.О., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

Проаналізовано сучасний стан галузі свинарства у Полтавській області та досягнутий рівень його економічної ефективності. Виявлено економічні й організаційні фактори відродження галузі, особливості її розвитку в умовах різних форм господарювання. Запропоновано основні напрями підвищення ефективності свинарства.

The modern consisting of industry of the pig breeding is analysed of the Poltava area and the level of him is attained economic efficiency. Found out the economic and organizational factors of revival of industry, feature of its development in the conditions of different forms of menage. Basic directions of increase of efficiency of the pig breeding are offered.

Постановка проблеми. Споживання продовольства в світі зростає і до 2050 року, за даними Національної академії аграрних наук України — подвоюється у порівнянні з обсягами 2009 року [1]. Україна з потенціалом одного з світових лідерів у виробництві продукції рослинництва має можливість реалізувати свій потенціал провідного виробника в світі продукції тваринництва, зокрема свинарства. В такий спосіб створюються нові робочі місця, додана вартість, а відтак посилюється авторитет держави у світі.

В Україні свинарство до 1990 року було традиційно головною галуззю сільського господарства. Однак, після проведення реформування сільськогосподарських підприємств воно поступово втрачало свої лідируючі позиції: зменшувалося поголів'я свиней, їх продуктивність, що обумовило скорочення обсягів не лише виробництва свинини, але і її споживання та привело до збитковості галузі. Впродовж 1990-2010 рр., виробництво свинини у більшості сільськогосподарських підприємств Полтавської області було збиткове. Винятком є лише 2009 р., коли рівень рентабельності свинарства становив 47,5%.

Однією з причин негативного стану свинарства є та обставина, що до 70% свинини виробляється екстенсивно. При цьому собівартість свинини значно перевищує закупівельну ціну, що і обумовлює збитковість виробництва. У зв'язку з цим нарощування поголів'я свиней, коли галузь є збитковою безперспективна справа. Іншою причиною є перерозподіл виробництва між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення. Так, якщо у 1990 р. у сільськогосподарських підприємствах Полтавської області утримувалося 80,9 % загального поголів'я свиней, а у господарствах населення 19,1 %, то у 2010 р. відповідно 48,7 % та 51,3 %.

Тож закономірно постає питання про подальший розвиток свинарства, як стратегічної галузі сільського господарства, обґрунтування шляхів його розвитку та концепції переходу до інтенсивного ведення в умовах різних форм господарювання, що і визначає актуальність дослідження. При цьому необхідно враховувати напрацьований досвід та тенденції, які були характерні для його розвитку в минулому.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У розробку теоретико-методичних і прикладних проблем економічної ефективності сільськогосподарського виробництва та свинарства, зокрема, значний вклад внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких слід відзначити дослідження Бойка В.І., Бугуцького О.А., Гайдуцького П.І., Зимовця В.Н., Касьянова Л.І., Колузанова К.В., Макаркина А.П., Мертенса В.П., Почерняєва Ф.К., Рибалка В.П., Руснака П.П., Саблука П.Т., Семиусова П.М., Топіхи І.Н., Трегобчука В.М., Шпичака О.М. та інших. Проте в більшості наукових праць досліджуються лише окремі аспекти економічного механізму формування та функціонування свинарства, сучасного стану виробництва м'яса свиней сільськогосподарськими підприємствами та практично не проводились комплексні дослідження цієї проблеми в умовах функціонування різних форм власності та господарювання на всіх ланках просування продукції галузі від виробника до споживача.

Тому в даний час стає актуальною проблема ефективності та переходу м'ясного господарства на реальні ринкові відносини, зберігаючи при цьому створений раніше виробничий потенціал для того, щоб у найближчі роки відновити втрачені позиції і вийти на якісно новий рівень виробництва й споживання м'яса.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз розвитку свинарства у Полтавській області впродовж 1990-2010 рр., виявлення характерних тенденцій, їх причин для визначення стратегічних напрямків розвитку галузі та обґрунтування шляхів підвищення економічної ефективності виробництва свинини.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні для виробництва м'яса та м'ясопродуктів використовуються практично всі види домашніх тварин. Однак рівень споживання цієї продукції у розрахунку на одну особу в рік знизився від 68 кг у 1990 році до 33 кг у 2000 році при мінімальній нормі 52 кг, та раціональній нормі споживання в рік – 83 кг. Лише з 2005 року намітилась тенденція до зростання споживання м'яса. У 2009 році цей показник досяг 50 кг на душу населення. Таким чином, з 1995 р. в Україні виробляється м'яса менше критичної межі – фактичний рівень споживання становить 66% до мінімального рівня та 41,5% – до раціонального [2]. До того ж на протязі 1990-2009 рр. основна увага товаровиробників була зосереджена на виробництві м'яса ВРХ, обсяги якого у загальному виробництві продукції вирощування худоби та птиці в усіх категоріях господарств коливалися в межах 49,1-35,0%. Другорядне значення надавалось вирощуванню свиней (39,9-42,0 %), птиці всіх видів (9,1-21,2 %) та іншим видам худоби (1,9-1,8%).

Незгасаючий попит і зростаючі ціни на м'ясо роблять тваринництво, а особливо свинарство, перспективною сферою для серйозних інвестицій, представляючи довготривалі можливості для росту та розвитку ефективного бізнесу. До того ж висока питома вага свинини в структурі м'ясного балансу та темпи її зростання, а також економічні можливості визначають ключову роль галузі у забезпеченні населення м'ясом і м'ясопродуктами. Адже зав-

жди в українській хаті сало з хлібом були символами добробуту і працьовитості українського народу.

У процесі реформування аграрного сектору, реструктуризації форм господарювання суспільного сектору в інші організаційно-правові форми, засновані на приватній власності, більшість промислових свинарських комплексів та спецгоспів припинили свою діяльність, а темпи розвитку свинарства різко зменшилися і є всі підстави стверджувати про загибель галузі.

Обсяги виробництва м'яса та продуктів його переробки, в першу чергу, залежать від поголів'я тварин та їх продуктивності. На жаль за останні 15-20 років відбулися кардинальні зміни в Україні. У зв'язку зі зменшенням кількості поголів'я у свинарстві, а також інтенсивною вибраковкою низькопродуктивних тварин значно скоротилось поголів'я на відгодівлі. Так, за період з 1991 року по 2009 рік в усіх категоріях господарств загальне поголів'я свиней скоротилося – від 19427 тис. до 7577 тис. голів, тобто у 2,6 рази, а відгодівельне у 4,5 рази. До цього слід додати, що виробництво продукції свинарства залишалося нерентабельним до 2008 року: рівень збитковості складав у 2007 році 27,6% і лише впродовж останніх двох років помітилися позитивні зрушення: виробництво свинини стало прибуткове, а рівень рентабельності його у 2009 році становив 12,1 %. Темпи скорочення поголів'я свиней у Полтавській області були дещо вищими. У цей же період у підприємствах регіону кількість свиней зменшилась від 1315,8 тис. гол. у 1990 році до 364,6 тис. гол., або у 3,6 рази (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура поголів'я свиней за категоріями господарств у Полтавській області (тис. гол.) [4]

Роки	Всього поголів'я, тис. гол.	В тому числі			
		с.-г. підприємства		господарства населення	
		тис. гол.	%	тис. гол.	%
1990	1315,8	1064,7	80,9	251,1	19,1
1995	798,9	526,9	66,0	272,0	34,0
2000	409,8	170,3	41,6	239,5	58,4
2005	327,6	127,2	38,8	200,4	61,2
2009	364,6	177,8	48,8	186,8	51,2
2009 р. у % до 1990р.	27,7	16,7	х	74,4	х

Таким чином, як свідчать дані таблиці 1, саме скорочення поголів'я свиней створювало підґрунтя для скорочення обсягів виробництва. І хоча нарізання поголів'я у свинарстві, завдяки біологічним особливостям цих тварин є завданням, яке швидко вирішується, однак на фоні відсутності кадрів, приміщень для утримання тварин, достатньої кількості збалансованих кормів потрібен певний час.

Аналіз даних таблиці характеризує також іншу особливість скорочення поголів'я свиней. Якщо у сільськогосподарських підприємствах поголів'я скоротилося майже у 6 разів, то у господарствах населення лише у 1,3 рази. Отже, основними виробниками, а від так і постачальниками продукції сви-

нарства для переробної промисловості та для споживачів є в даний момент господарства населення. У 2009 році у господарствах населення утримувалось 186,8 тис. гол. свиней, або 51,2% загальнообласного поголів'я. Однак, якщо сільськогосподарські підприємства із 2009 року починають нарощувати поголів'я свиней, то у господарствах населення починаючи із 2007 року воно характеризується стабільним скороченням (середньорічний темп становить 11,2%) не дивлячись на той загальновідомий факт, що свинарство тут є не лише джерелом продукції для власних потреб, а і джерелом додаткових коштів. Очевидно, що в майбутньому нарощування обсягів виробництва свинини навряд чи відбуватиметься за рахунок особистих господарств населення.

Поряд зі зменшенням поголів'я свиней в області погіршувались й показники ефективності свинарства (середньодобовий приріст живої маси свиней, приріст живої маси в розрахунку на одну голову та основну свиноматку, прямі затрати праці на одиницю продукції та рівень продуктивності праці, рівень рентабельності виробництва) (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників економічної ефективності виробництва приросту живої маси свиней у сільськогосподарських підприємствах Полтавської області, 1990-2009 рр.

Показники	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2009 р.	2009 р. у % до 1990 р.
Вирощено худоби і птиці у живій вазі – всього, тис. т	339,6	170,8	90,5	64,1	67,8	20,0
в т.ч. свиней	35,5	56,1	27,3	26,4	28,5	80,3
те ж у %	39,9	32,8	30,2	33,7	42,0	х
Одержано м'яса свиней (у забійній вазі) - всього, тис. т	100,8	42,0	25,3	14,4	17,6	17,5
в т.ч. на 1 середньорічну голову свиней, кг	74	49	43	49	60	81,1
Середня вага 1 голови свиней при реалізації, кг	126	120	107	120	109	86,5
Середньодобовий приріст свиней на вирощуванні і відгодівлі, г	247	136	90	193	383	155,1
Одержано поросят на основну свиноматку, голів	13,7	9,4	6,8	11,9	16,4	119,7
Витрати кормів на 1 ц приросту свиней, ц корм.од.	8,92	15,63	20,39	13,51	6,82	76,5
в т. ч. концентрованих	7,17	12,43	14,88	11,07	6,25	87,2
Рівень рентабельності виробництва приросту живої маси свиней, %	30,0	-6,8	-44,9	-0,2	47,5	х

У сільськогосподарських підприємствах Полтавської області середньодобовий приріст свиней на вирощуванні та відгодівлі у 2006 році порівняно із 1990 р. зменшився у 1,6 рази, а у 2000 році він взагалі становив 90 г. Однак починаючи із 2006 року цей показник щорічно зростає (середньорічний темп росту становить 14,2%) і у 2009 році склав 383 г. В той же час виробництво

м'яса в розрахунку на одну голову і надалі продовжує скорочуватися. Так, якщо у 1990 р. воно становило 74 кг, то у 2009 р. лише 60 кг, що навіть менше, ніж у 2007-2008 рр.

Таке зниження продуктивності в основному пояснюється неповноцінною годівлею. Якщо, у сільськогосподарських підприємствах витрати кормів на 1 ц приросту зменшилися із 8,7 ц корм. од. у 1990 р. до 6,8 ц корм. од. у 2009 р., то витрати концентрованих кормів із 7,17 ц корм. од. до 6,25 ц корм. од., а їх питома вага в раціонах навпаки зросла із 82,4 % до 91,6 %. Основними причинами такого зростання є незбалансованість кормових раціонів, низька якість кормів, відсутність належної племінної роботи, недотримання технології в сільськогосподарських підприємствах. Нестача кормів власного виробництва, низька врожайність кормового клину, висока ціна на комбікорми обумовили погіршення рівня годівлі свиней, що привело до того, що свині на відгодівлі досягають товарних кондицій у віці 18-20 місяців, замість 9-10.

Зменшення поголів'я свиней, їх відгодівельної та відтворювальної продуктивності визначили скорочення обсягу виробництва свинини. На протязі 1990-2009 рр. воно скоротилося із 100,8 тис. тонн до 17,6, або у 5,8 раз. За цей же період собівартість її зросла майже у 8 разів, в той час як середня реалізаційна ціна у 5,6 рази.

Іншою проблемою у розвитку галузі є низький рівень концентрації поголів'я свиней у підприємствах (табл. 3).

Таблиця 3

Групування сільськогосподарських підприємств Полтавської області за кількістю поголів'я свиней, 2009 р. [4]

Показники	Кількість підприємств		У тому числі фермерські господарства	
	од.	відсотків до загальної кількості	од.	відсотків до загальної кількості
Підприємства, які мали поголів'я – всього	260	100,0	41	100,0
За кількістю, голів				
до 9	4	1,5	1	2,4
10–19	14	5,4	2	4,9
20–39	18	6,9	4	9,8
40–59	17	6,5	2	4,9
60–99	27	10,4	3	7,3
100–199	41	15,8	8	19,5
200–399	53	20,4	10	24,4
400–499	6	2,3	1	2,4
500–999	45	17,3	9	22,0
1000–1999	22	8,5	1	2,4
2000–2999	7	2,7	–	–
більше 2999	6	2,3	–	–

Аналіз даних таблиці 3 показує, що лише 260 сільськогосподарських підприємств області, або кожне десяте та 41 фермерське господарство, або

кожне п'ятидесяте утримували свинопоголів'я. Порівняно із 2007 роком в області також скоротилася і чисельність підприємств, які займалися свинарством. З іншого боку, зросла кількість підприємств, які утримували до 100 голів свиней, а та кількість підприємств, які утримували понад 1000 голів свиней практично не змінилася. Очевидно, що підприємства першої групи в подальшому не будуть розвивати галузь.

З іншого боку, проблема полягає не лише у відсутності поголів'я, але і в тому за якої його чисельності можливо досягти високої ефективності ведення галузі. Єдиної думки на цей рахунок немає, але сформульовано чіткий принциповий підхід щодо орієнтації на крупнотоварне виробництво. Зокрема В.С. Дієсперов вважає, що лише при концентації поголів'я свиней у тисячних і багатотисячних стадах створюються сприятливі умови для використання досягнень НТП, а розосередження поголів'я, за умови немеханізованого виробництва означає повернення у минулі століття [3].

Такі зміни привели до погіршення фінансових результатів галузі. У сільськогосподарських підприємствах області виробництво свинини стабільно збиткове до 2009 року. І лише у 2009 р. у галузі було отримано прибуток.

Висновки. Нинішній стан свинарської галузі у Полтавській області, як і в цілому в Україні, не відповідає визначеним соціальним пріоритетам економічної політики держави, не сприяє підвищенню продовольчої безпеки країни та вирішенню соціальних проблем села й потребує докорінних якісних змін. Він характеризується різким зменшенням чисельності поголів'я свиней в порівнянні з 1990 роком, значною його розосередженістю на невеликих фермах з переважним застосуванням ручної праці, падінням майже в три рази обсягів виробництва продукції. Поряд зі зменшенням поголів'я свиней в області погіршувались й показники ефективності свинарства (середньодобовий приріст живої маси свиней, приріст живої маси в розрахунку на одну голову та основну свиноматку, прямі затрати праці на одиницю продукції та рівень продуктивності праці, рівень рентабельності виробництва). Основними причинами такого стану була незбалансованість кормових раціонів, низька якість кормів, відсутність належної племінної роботи, недотримання технології в сільськогосподарських підприємствах. Суттєве зростання цін на свинину 2008 році, зменшення цін на зерно дозволили дещо поліпшити ситуацію в галузі у 2009 році та отримати прибуток. Одним із недоліків розвитку свинарства є розосередженість його та наявність підприємств із надзвичайно малим поголів'ям тварин, що негативно впливає на економічні показники в галузі. Для підвищення прибутковості та конкурентоспроможності галузі свинарства необхідно: поглиблювати спеціалізацію аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання для прискорення темпів сільськогосподарського виробництва і підвищення його ефективності в цілому та свинарства зокрема; створити умови для відновлення роботи свинарських комплексів та спеціалізованих господарств; створювати свинарські ферми модульного типу, що дасть можливість багатопланово використовувати їх в племінних та товарних господарствах.

Література:

1. Рибалко В.П. Наукові аспекти розв'язання проблеми дефіциту свинини в Україні / В.П. Рибалко // Агробізнес сьогодні, 2009. – № 15 – 16. – С. 28-29.
2. Малай Ю. Свинарство на шляху відродження / Ю. Малай // Аграрний тиждень, 2009. – № 10. – С. 10.
3. Дієсперов В. На фермі чи у власному хліві Київ / В. Дієсперов // Тваринництво України. – 2000. – №9. – 10. – С. 2-4.
4. Сільське господарство області за 2009. Статистичний збірник. – Полтава: 2010. – 274 с.

УДК 338.33:338.72

АЛЬТЕРНАТИВНІ СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Степаненко Н.І., к.е.н., докторант

Житомирський національний агроекологічний університет

У статті розглядаються сутність, переваги і недоліки диверсифікації, спеціалізації та інтеграції у контексті забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Теоретично обґрунтовується важливість визначення стратегічної орієнтації підприємства.

In the article essence, advantages and lacks of diversification, specialization and integration, is examined in the context of providing of competitiveness of agrarian enterprises. Importance of determination of strategic orientation of enterprise is grounded in theory.

Постановка проблеми. Ринковою трансформацією економіки України створено економічні засади для формування принципово нової мотивації економічної діяльності, становлення підприємництва, формування конкурентного середовища, появи нових сфер діяльності. Нові умови господарювання надають великі потенційні можливості для розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, передбачаючи водночас їх повну відповідальність за результати власної діяльності. В ринковому середовищі, що тільки формується, життєво важливим для діяльності підприємств є збереження їх присутності на ринку. Відтак непересічного значення для будь-якого підприємства набуває стратегічне планування його діяльності, оскільки стратегія призначена створювати стійкі конкурентні переваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного маркетингового планування є предметом дослідження західних науковців, зокрема, Х. Ансофа, Г. Армстронга, Р. Гріфіна, Д. Дея, Ф. Котлера, М. Портера, С. Харт тощо. Розвиваючи ідеї західних вчених, вітчизняні та російські дослідники В. Андрійчук, В. Збарський, М. Ільчук, І. Іщенко, Т. Іщенко, В. Красников, О. Лемішко, Н. Маслак, С. Покропивний, А. Прокопенко, А. Семенов, В. Яцура та інші, приділяють увагу проблемі вибору стратегії зростання в контексті забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Проте ще недостатньо дослідженим для аграрного сектора залишається співставлення диверсифікації, спеціалізації та інтеграції як альтернативних стратегій сільськогосподарських підприємств. Отже, особливе місце варто